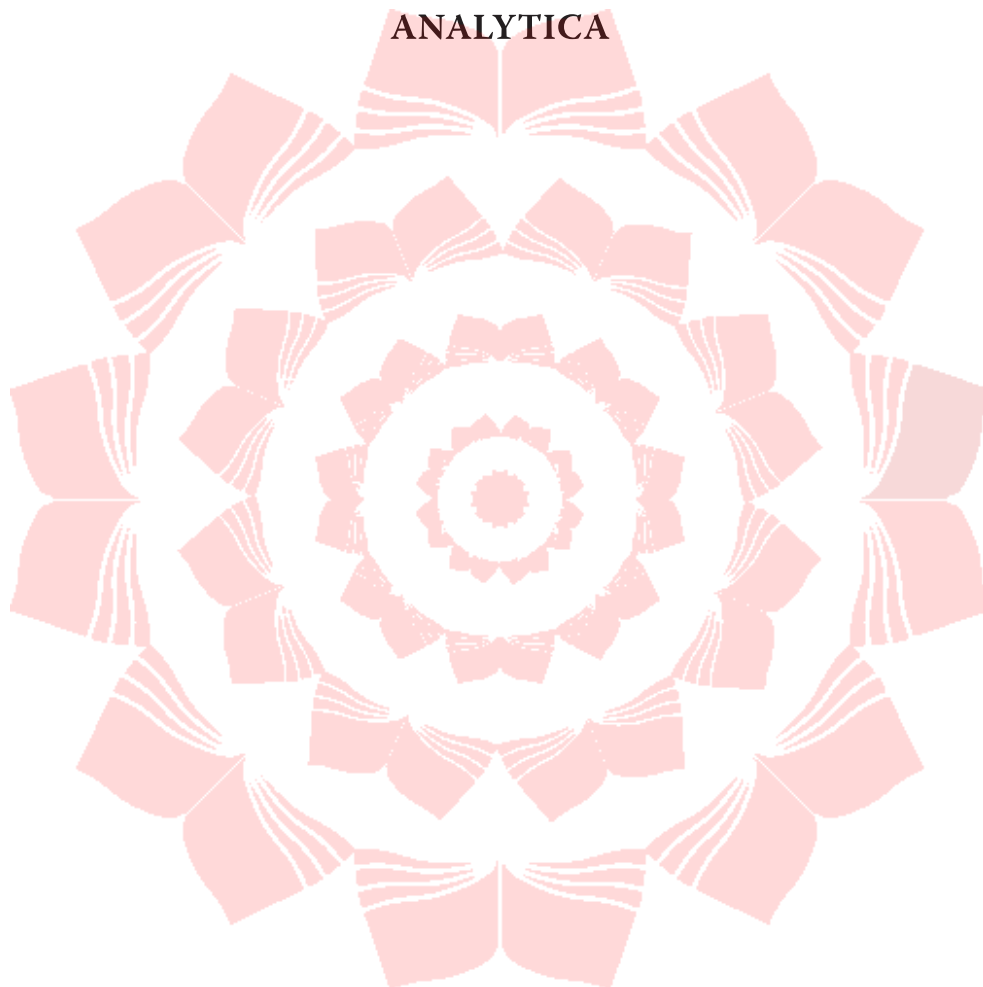

RATIO

ANALYTICA

Colecția **Ratio** este coordonată de
Florin George Călian

LUDWIG WITTGENSTEIN s-a născut în 1889, la Viena, și a încetat din viață în anul 1951, la Cambridge. Viața și activitatea lui s-au desfășurat alternativ în spațiul cultural și intelectual central-european și în cel anglo-saxon. Astăzi este socotit, alături de Martin Heidegger, unul dintre cei mai importanți gânditori ai secolului XX.

Lucrarea sa de tinerețe, *Tractatus Logico-Philosophicus*, folosește instrumentele logicii moderne într-o încercare originală de analiză a limbajului, a gândirii și a raporturilor lor cu realitatea. În scrierile mai târzii, mai ales în *Cercetări filozofice* (apărută postum), Wittgenstein reușește ceea ce niciun alt filosof nu pare să fi realizat: o ruptură radicală cu vechiul său mod de a vedea lucrurile, simultan cu inaugurarea unui mod cu totul nou de a practica filozofia.

A lăsat în urmă o imensă cantitate de scrieri postume, editate mai întâi în volume tipărite, iar ulterior și în versiuni online de înaltă acuratețe, cu acces la facsimilul fiecărei pagini de manuscris (wittgensteinsource.org).

La editura Ratio et Revelatio au mai apărut *Însemnări răzlețe* (2024) și *Subiectul și limitele lumii. Scrieri despre logică și etică* (2025).

Mircea Flonta (n. 1932) este profesor emerit la Facultatea de Filosofie a Universității din București, membru al Academiei Române. A publicat studii și articole pe teme de filozofia științei, epistemologie, filozofia minții și filozofia limbajului.

Cele mai recente cărți publicate de profesorul Flonta sunt: *Gânditorul singuratic. Critica și practica filozofiei la Ludwig Wittgenstein* (Humanitas, 2008); *Darwin și după Darwin. Studii de filozofie a biologiei* (Humanitas, 2010); *20 de întrebări și răspunsuri despre Immanuel Kant* (Humanitas, 2012); *Drumul meu spre filozofie* (Humanitas, 2016), *Răspântii ale gândirii: Despre identitatea filozofiei, relația știință–religie și alte subiecte de interes general* (Humanitas, 2017); *Ce este mai presus de orice? Lumea cercetătorilor între iubirea de patrie și spiritul universalist al științei în timpul Primului Război Mondial* (împreună cu Cătălin Vasilescu, Humanitas, 2020); *Filozofia cercetătorului: Înțelegerea fizicii cuantelor la Niels Bohr și Werner Heisenberg* (Humanitas, 2022); *Imagini ale științei* (Ratio et Revelatio, 2024).

Gheorghe Ștefanov (n. 1972) este conferențiar la Facultatea de Filosofie a Universității din București. Doctor din anul 2001, cu o teză despre filozofia lui Wittgenstein, este specializat în filozofia limbajului, filozofia acțiunii și a logicii, filozofia tehnologiei, epistemologie și metafizologie.

Volume de autor: *14 idei ale lui Ludwig Wittgenstein* (Humanitas, 2013); *Introducere în filozofie: instrumente de lucru* (Editura Universității din București, 2015/2017).

A tradus, printre altele, monografia lui A. C. Grayling, *Wittgenstein* (Humanitas, 1996/2006), precum și textul *Câteva remarci asupra formei logice*, inclus în volumul *Subiectul și limitele lumii. Scrieri despre logică și etică* (Ratio et Revelatio, 2024).

Ludwig
WITTGENSTEIN

**Omul și gânditorul
în texte alese
(1912-1951)**

Traducere de
MIRCEA FLONTA ȘI GHEORGHE ȘTEFANOV

Ratio et Revelatio
2026

Seria *Analytica* este coordonată de Iovan Drehe,
Mircea Dumitru și Paula Tomi

Redactare: Paula Tomi, Otniel-Laurean Vereș
DTP: Narcis Cârciu
Copertă: Gabi Giulușan

Tipărit la Print Expert, România

Copyright © Ludwig Wittgenstein, *Philosophical Occasions, 1912-1951*, ed.
James C. Klagge and Alfred Nordmann, Hackett Publishing Company, 1993
Reprinted by permission of Hackett Publishing Company, Inc. All rights
reserved

Copyright © Ratio et Revelatio, 2026

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
WITTGENSTEIN, LUDWIG

Omul și gânditorul în texte alese (1912-1951) / Ludwig Wittgenstein;
trad. din germană de Mircea Flonta și Gheorghe Ștefanov. - Oradea :
Ratio et Revelatio, 2026

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-630-6657-52-0

I. Flonta, Mircea (trad.)

II. Ștefanov, Gheorghe (trad.)

1

Editura Ratio et Revelatio
Str. Sofiei nr. 3, Oradea, Bihor, România, 410183
e-mail: office@ratioetrevelatio.com
www.ratioetrevelatio.com

Cuprins

Cuvânt-înainte al traducătorilor	7
1.	11
Recenzie <i>Știința logicii: o cercetare a principiilor gândirii precise și metodei științifice</i> , de P. Coffey	13
2.	15
Câteva scrisori ale lui Wittgenstein din corespondența cu William Eccles	15
3.	25
Prefață la <i>Dicționarul pentru școlile primare</i>	27
4.	35
O conferință despre etică	37
5.	47
Remarci despre <i>Creanga de aur</i> a lui Frazer	49
6.	71
Scrisori către editorul revistei <i>Mind</i> . Ludwig Wittgenstein și R. B. Braithwaite	73
7.	75
Filozofie	77
8.	101
Însemnări pentru lecții despre „experiență privată” și „date senzoriale”	103
9.	205
Limbajul datelor senzoriale și al experienței private	207

10.		303
	Cauză și efect: sesizare intuitivă	307
	Anexa A: Nemijlocit conștient de cauză	327
	Anexa B: Putem noi cunoaște ceva în afara datelor?	335
	Anexa C: Cum poate „a cunoaște” să se potrivească unui fapt fizic?	343
11.		349
	Lecții ale lui Ludwig Wittgenstein despre libertatea voinței	353
12.		371
	Însemnări pentru „lecția de filozofie”	373
13.		387
	Scrisori ale lui Ludwig Wittgenstein adresate lui Georg Henrik von Wright	387
	Apendice: <i>Manuscrisele lui Wittgenstein,</i> Georg Henrik Von Wright	413
Index		421

Cuvânt-înainte al traducătorilor

Mulți profesioniști ai filozofiei, dar și amatori avizați îl apreciază astăzi pe Ludwig Wittgenstein drept cel mai original gânditor al Occidentului, după Immanuel Kant. Ei au în vedere că ceea ce a oferit acest austriac, care a cultivat interese și preocupări dintre cele mai diferite, nu este doar o operă filozofică, ci și un mod nou, original, de a concepe și de a practica filozofia.

Despre Wittgenstein se poate afirma că s-a distanțat atât de gânditorii cei mai importanți ai trecutului, cât și de cei contemporani, cel puțin în două privințe.

Mai întâi, el a fost nemulțumit de tot ceea ce a scris după publicarea lucrării sale de tinerețe, *Tractatus Logico-Philosophicus* (1922). Până la sfârșitul vieții, a refuzat să își publice însemnările filozofice. Majoritatea covârșitoare a textelor pe care le-a produs, de la începutul anului 1929, când a revenit la preocupări și activități de natură filozofică, au devenit accesibile abia după moartea autorului lor. Ele au fost publicate începând cu anul 1953.

În al doilea rând, contururile personalității lui Wittgenstein, ca ființă sensibilă și gânditoare, opțiunile, înclinațiile și resentimentele persoanei răzbat cu putere în tot ce a gândit și a scris. Se poate susține că numeroasele texte lăsate de Wittgenstein, în care se discută teme din cele mai diferite, ilustrează o modalitate originală, cu totul aparte, de clarificare a gândirii prin raportare la exercițiul ei comun, în viața de fiecare zi. Ceea ce răzbate din aceste texte este aspirația de a promova fără niciun fel de compromisuri probitatea și cinstea intelectuală. Adică de a contribui, într-o formulare din lucrarea lui de tinerețe, *Tractatus Logico-Philosophicus*, la „clarificarea gândurilor”.

Traducerea de față prezintă cititorului român o selecție din textele și corespondența lui Wittgenstein, care a fost alcătuită de filozofii americani James C. Klagge și Alfred Nordmann, publicată cu titlul *Philosophical Occasions 1912-1951*, de editura Hackett Publishing Company, Indiana-

polis și Cambridge, 1993. După părerea noastră, intenția care i-a condus pe editori în alegerea textelor a fost să scoată în evidență profilul aparte, inconfundabil, al omului și al gânditorului care a fost Ludwig Wittgenstein. Este ceea ce explică și alegerea titlului traducerii noastre: *Ludwig Wittgenstein: omul și gânditorul în texte alese*.

Selecția făcută de Klagge și Nordmann cuprinde 15 texte, un *Apendice* și un *Index*. Am reținut în acest volum traducerea a 13 dintre acestea. Cele două texte a căror traducere nu a fost inclusă aici sunt însemnările cunoscutului filozof britanic George E. Moore, intitulate *Wittgenstein's Lectures in 1930-33*, și articolul lui Wittgenstein, *Some Remarks on Logical Form*, singurul text publicat de Wittgenstein de la revenirea lui în Anglia, în 1929, și până la încetarea sa din viață, în 1951. Nu trebuie să pierdem din vedere că în multe cazuri textele sunt însemnări ale gândurilor autorului a căror exprimare ar fi suferit în mod firesc modificări și revizuiți în cazul în care textele ar fi fost pregătite pentru publicare. Wittgenstein pare să fi fost preocupat să noteze anumite gânduri, observații și remarci a căror formulare ar fi suferit în mod sigur modificări de îndată ce autorul ar fi revenit asupra lor. Nu am putut face altceva decât să traducem acele însemnări prin care Wittgenstein intenționa să consemneze anumite observații și gânduri în formulări care, putem presupune, că ar fi suferit revizuiți și precizări dacă autorul lor ar fi fost în situația să poată reveni la aceste însemnări.

Care sunt rațiunile care ne-au condus la această decizie? În cazul primului text, am avut în vedere faptul că Wittgenstein reacționase întotdeauna negativ, de regulă destul de vehement, față de expuneri ale ideilor sale de către alți filozofi (așa cum se poate vedea și dintr-o scrisoare din acest volum). Ținând seama de dimensiunile textului lui Moore, în decizia noastră a contat de asemenea preocuparea de a oferi un volum de dimensiuni rezonabile. Ne-a fost mai ușor să renunțăm la publicarea traducerii articolului despre forma logică, deoarece este un text care nu a fost apreciat de către autor¹.

¹ Traducerea acestui text a fost deja publicată în Ludwig Wittgenstein, *Junale 1914-1916. Câteva remarci asupra formei logice*, București, Editura Humanitas, 2010 [reluată în Ludwig Wittgenstein *Subiectul și limitele lumii. Scrieri despre logică și etică*, ed. Cătălin Cioabă, Ratio et Revelatio, 2024].

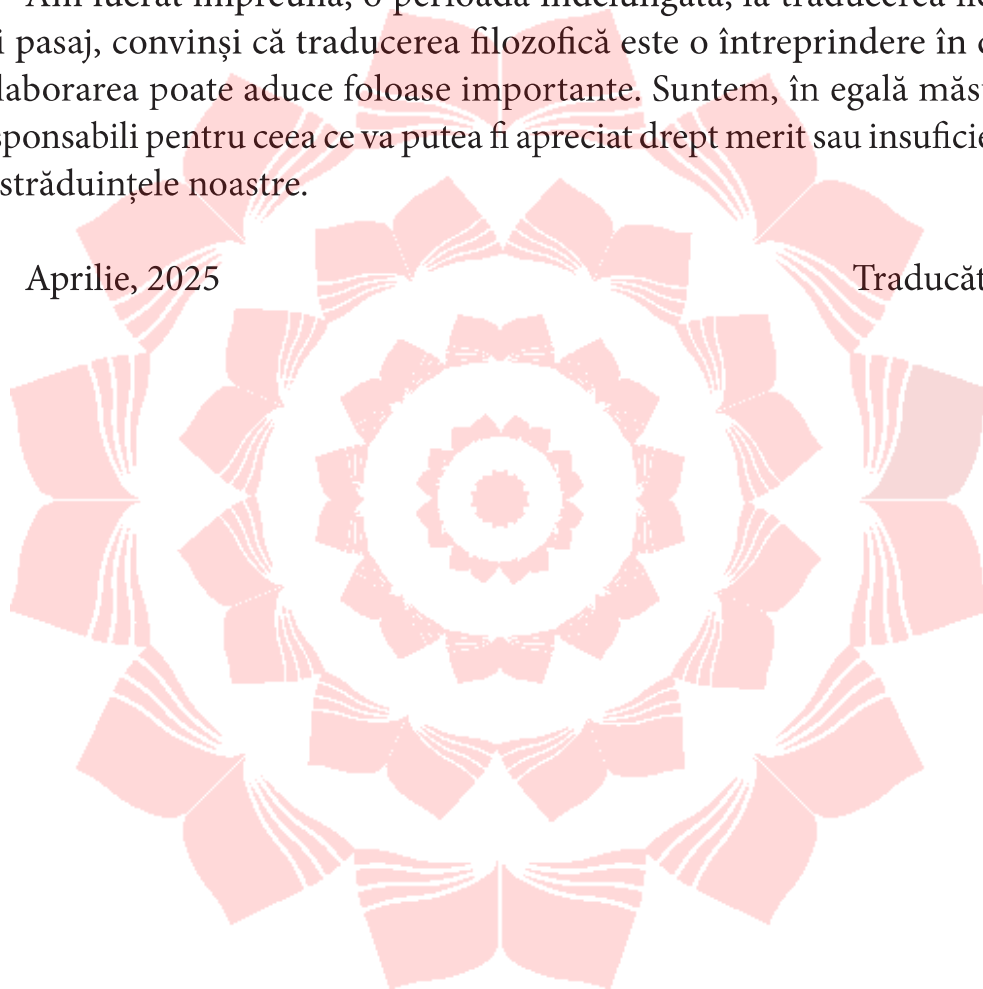
Traducerea textului *O conferință despre etică* îi aparține lui Cătălin Partenie. Îi mulțumim pentru încuviințarea de a fi preluat în acest volum.

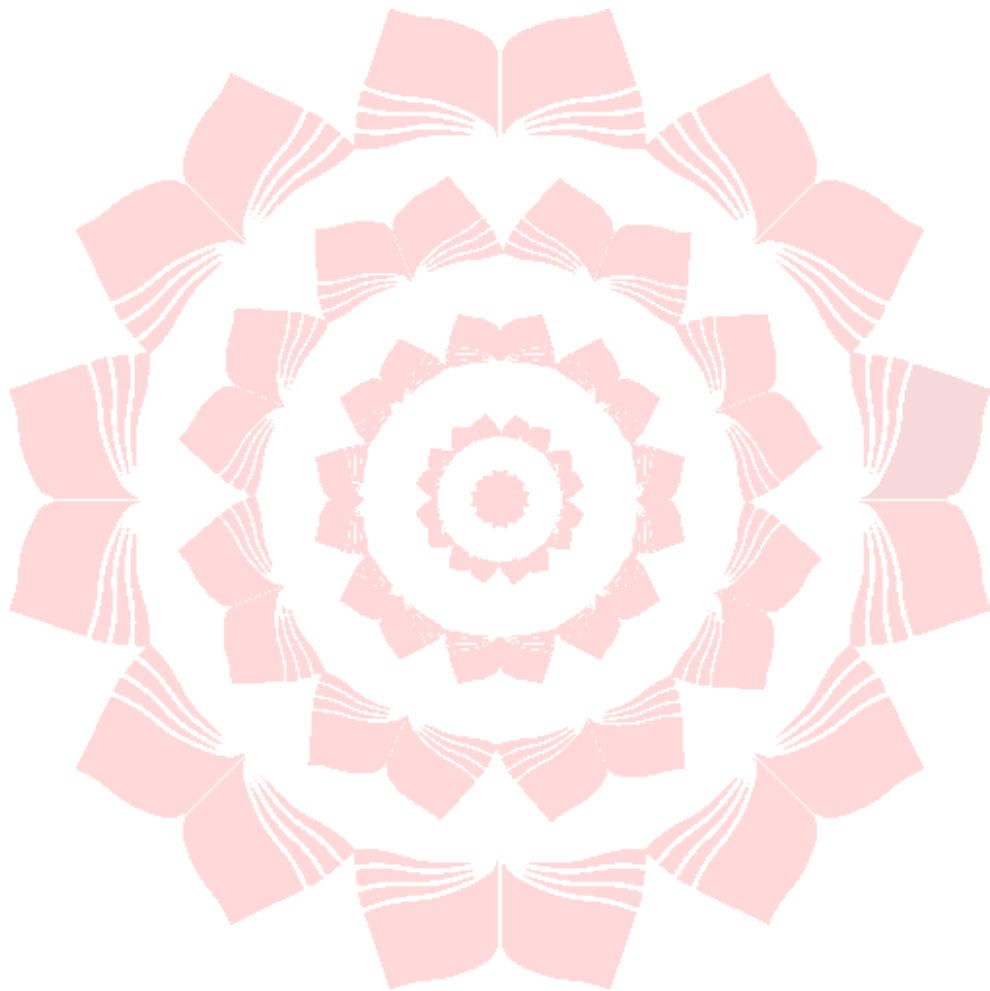
În afară de unele informații pentru cititor, notele traducătorilor oferă îndeosebi indicații despre opțiunile lor, prin menționarea expresiilor din textele lui Wittgenstein, în limba engleză și germană.

Am lucrat împreună, o perioadă îndelungată, la traducerea fiecărui pasaj, convinși că traducerea filozofică este o întreprindere în care colaborarea poate aduce foloase importante. Suntem, în egală măsură, responsabili pentru ceea ce va putea fi apreciat drept merit sau insuficiență în străduințele noastre.

Aprilie, 2025

Traducătorii

1.

Wittgenstein a început să studieze filozofia la Universitatea Cambridge în octombrie, 1911. De la început, a lucrat în interacțiune strânsă cu Bertrand Russell. În al doilea an de studii, la vârsta de douăzeci și trei de ani, i s-a cerut să recenzeze un manual de logică pentru *The Cambridge Review*. Această revistă universitară publicase anterior recenzii de carte scrise de către logicieni serioși precum Philip Jourdain și Russell.

Pentru a aprecia pe deplin abordarea lui Wittgenstein, e util să luăm în considerare natura cărții recenzate și autorul ei. După ce a studiat la Universitatea Catolică din Louvain și a tradus în engleză o carte intitulată *Scholastica veche și nouă*², profesorul Coffey de la Colegiul Maynooth din Irlanda a publicat în 1912 *Știința logicii*. El descrie țelul tratatului său în următorii termeni:

[...] autorii moderni care au scris despre logică sunt înclinați să discute multe probleme care și-ar găsi un loc mai potrivit în lucrările de epistemologie sau ontologie. [...] Filozofii care cred în superioritatea sistemului scolastic, prin comparație cu alte sisteme care sunt acum în vogă, recunosc nevoia de a aplica principiile tradiționale ale acestui sistem la condițiile și problemele moderne. [...] Corpul principal al doctrinei este derivat, desigur, din studiul autorilor aristotelicieni și scolastici, dar autorul dorește să exprime aici cât de îndatorat rămâne el față de acei autori recenți ale căror lucrări despre logică i-au oferit un ajutor în mod real valoros.³

Dintre autorii care au scris recent despre logică, Coffey menționează șase lucrări, incluzând *Logica formală* a lui Keynes și *Logica empirică* a lui Venn. Deși nu face nicio referire la logicienii matematicieni moderni Russell și Frege, lucrarea sa e o încercare deliberată de a răspunde dintr-o perspectivă aristotelică la provocările recente aduse de autori precum DeMorgan, Jevons, Mill și Whewell, discutând filozofi precum Kant și

² „Scholasticism, Old and New”, în original. (n. trad.)

³ *Știința logicii*, volumul 1, pp. viii f. (nota editorului englez)

Hegel și fizicieni precum Mach și Kelvin și contracarând pretenția ca raționarea inductivă să fie tratată în manieră statistică. Coffey își va aroga astfel pretenția că pe parcursul celor 831 de pagini ale operei sale în două volume a ținut seama cu grijă de multe cercetări oneste, și probabil că l-ar fi contrazis pe Wittgenstein și cu privire la alte chestiuni⁴.

Alți recenzenti ai *Științei logicii* au încercat să îi evalueze meritele și defectele pe baza alinierii conștiente a lucrării la perspectiva aristotelică. De pildă, critica dură a lui A. Wolf în privința multor chestiuni particulare și a caracterului „agresiv teologic” al cărții se încheie într-o notă conciliantă:

Cu toate acestea, unele dintre ideile care nouă ni se par eronate ar putea fi recomandate în special anumitor cititori. Și în orice caz, din poziția celor care sunt în mod special interesați de logica scolastică și cred în filozofia scolastică, *Știința logicii* de Dr. Coffey trebuie în mod cert să fie apreciată drept o întreprindere încununată de succes.⁵

Este poate un element caracteristic al abordării lui Wittgenstein că nici măcar nu acceptă împărțirea pozițiilor în aristotelică și modernă, însă nu are nevoie decât de o mică porțiune din cele 831 de pagini ale lui Coffey pentru a determina că această lucrare și orientarea ei tradițională nu se ridică la înălțimea standardelor înaintate ale logicii.

Această recenzie a fost inițial scrisă în germană, iar apoi tradusă în engleză de către Wittgenstein și prietenul său, David Pinsent⁶, căruia Wittgenstein i-a dedicat mai târziu *Tractatus*-ul. Se pare că originalul german nu a supraviețuit. Întrucât „Însemnările asupra logicii” ale lui Wittgenstein nu au fost scrise înainte de începutul lui octombrie, 1913, această recenzie constituie cea mai timpurie înregistrare scrisă a viziunii filozofice a lui Wittgenstein, exceptând scrisorile lui către Russell din 1912.

⁴ De pildă, ca filozof scolastic, Coffey e în mod explicit în dezacord cu unii idealști, prin aceea că el neagă că realitatea se schimbă prin faptul că devine un obiect al gândurilor noastre. Vezi vol. 1, pp. 6f și 30f. și vol. 2, pp. 152f. (n. edit.)

⁵ Recezia lui A. Wolf a apărut în *Mind*, volumul 22, 1913, pp. 284-90. Conform și cu recenzia lui B. H. Bode din *Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods*, volumul 10, 1913, pp. 132-35. (nota editorului englez)

⁶ Vezi înregistrarea din jurnalul lui Pinsent din 11 februarie, 1913, p. 45 în *A Portrait of Wittgenstein as a Young Man*, G. H. von Wright (editor), Cambridge, Mass. și Oxford, Basil Blackwell, 1990. (n. edit.)

Știința logicii: o cercetare a principiilor gândirii precise și metodei științifice. De P. Coffey, Ph. D. (Louvain), Profesor de Logică și Metafizică, Maynooth College. Longmans, Green & Co. 1912.

În nicio altă ramură de învățătură nu se poate ca un autor să ignore rezultatele cercetărilor oneste cu mai multă impunitate ca în filozofie și în logică. Acestor circumstanțe le datorăm publicarea unei astfel de cărți precum „Știința logicii” a domnului Coffey, și doar în calitate de exemplu tipic pentru lucrările multor logicieni din zilele noastre merita această carte să fie luată în considerare. Logica autorului este cea a filozofilor scolastici, iar el face toate greșelile lor, desigur cu referirile obișnuite la Aristotel. (Aristotel, al cărui nume este luat în deșert atât de mult de către logicienii noștri, s-ar răsuci în mormânt dacă ar ști că atâția logicieni nu știu nimic mai mult despre logică azi decât știa el acum 2000 de ani.) Autorul nu a luat în seamă nici măcar un pic marile lucrări ale cercetătorilor moderni în logica-matematică – lucrări care au adus în logică un progres comparabil doar cu acela prin care astrologia a devenit astronomie, iar alchimia, chimie.

Domnul Coffey, ca și mulți logicieni, trage un mare avantaj din felul neclar în care se exprimă. Căci dacă nu poți zice când are în vedere să spună „Da” și când „Nu”, e dificil să argumentezi împotriva lui. Cu toate acestea, chiar și prin această exprimare încetșată pot fi recunoscute destul de clar mai multe greșeli grave; și propun să dau o listă a câtorva dintre cele mai izbitoare, și i-aș sfătui pe cei ce studiază logica să urmărească aceste greșeli și consecințele lor și în alte cărți de logică. (Numerele din paranteze pătrate indică paginile din cartea domnului Coffey – volumul I – unde o greșeală apare pentru prima dată; exemplele ilustrative îmi aparțin.)

I. [36] Autorul crede că toate propozițiile sunt de forma subiect-predicat.

II. [31] El crede că realitatea se schimbă prin aceea că devine obiect al gândurilor noastre.

III. [6] El confundă copula „este” cu cuvântul „este” ce exprimă identitatea. (Cuvântul „este” are înțelesuri evident diferite în propozițiile:

„De două ori doi este patru.”
și „Socrate este muritor.”)

IV. [46] El confundă lucrurile cu clasele din care fac parte. (Un om este evident ceva complet diferit de omenire.)

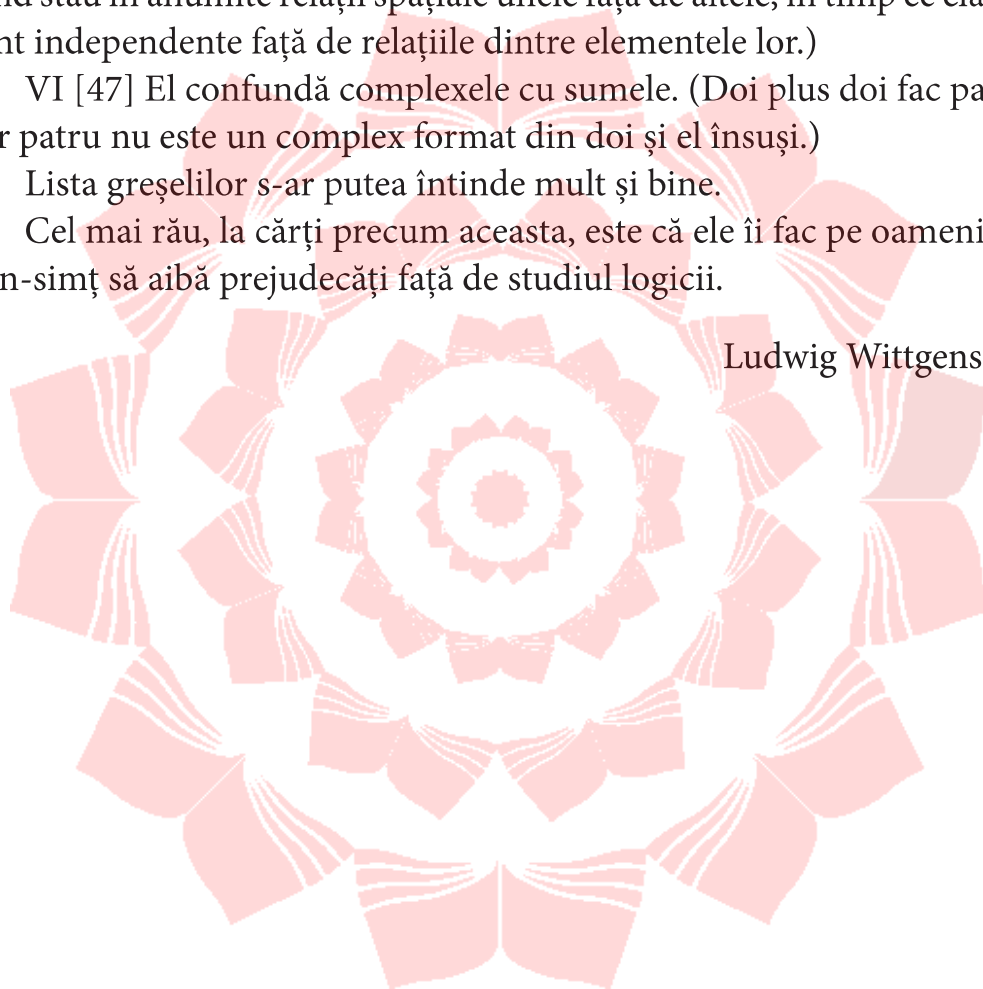
V. [48] El confundă clasele cu complexe. (Omenirea e o clasă ale cărei elemente sunt oamenii, dar o bibliotecă nu este o clasă ale cărei elemente sunt cărțile, întrucât cărțile devin parte a unei biblioteci doar când stau în anumite relații spațiale unele față de altele, în timp ce clasele sunt independente față de relațiile dintre elementele lor.)

VI [47] El confundă complexe cu sumele. (Doi plus doi fac patru, dar patru nu este un complex format din doi și el însuși.)

Lista greșelilor s-ar putea întinde mult și bine.

Cel mai rău, la cărți precum aceasta, este că ele îi fac pe oamenii cu bun-simț să aibă prejudecăți față de studiul logicii.

Ludwig Wittgenstein

2.

Câteva scrisori ale lui Wittgenstein din corespondența cu William Eccles

Prietenia mea cu Ludwig Wittgenstein a început când ne-am întâlnit în Hanul Potârnicii⁷, pe pârlagele dintre Gossop și Hayfield în Cheshire, în 1908. Eu eram implicat în munca de cercetare a condițiilor meteorologice în atmosfera superioară cu Dr. Schuster, folosind zmeie-cutie ce purtau diferitele instrumente. Wittenstein a sosit pentru a face cercetări asupra proiectării aeroplanelor, folosind în acest scop tot zmeie. Am împărțit o cameră la han pentru a lua masa și pentru a scrie.

Pe parcursul următorilor trei ani, pe care Wittgenstein i-a petrecut în principal în Manchester, ne-am întâlnit foarte des, de obicei în casa unchiului meu. Ingineria și alte chestiuni științifice erau subiectele normale ale conversațiilor noastre, dar era interesat și de probleme personale. Mai târziu, când s-a mutat la Cambridge, soția mea și cu mine i-am oferit pentru vizitele la noi o cameră liniștită din casă, lipsită de ornamente și doar cu minimum de mobilier. Avea capacitatea neobișnuită de a se pierde în gânduri și nu era nefiresc să devină iritat dacă era întrerupt în astfel de momente. Aceasta explică în parte faptul că unii oameni l-au socotit o persoană dificilă.

Următoarele scrisori, deși fac trimitere doar ocazional la munca sa filozofică, aruncă o oarecare lumină asupra lui Wittgenstein ca persoană. (... Notele mele sunt incluse în paranteze pătrate.)

⁷ Grouse Inn, în original (n. trad.).

[[58]]

I

Scrisă prin iulie, 1912.

Viena, Aleegasse 16.

Dragă E,

Îți mulțumesc pentru scrisoare. M-am gândit la întrebarea ta și sper că vei putea să citești răspunsul:

Cred că ar trebui să mergi mai întâi la o fabrică germană *de primă clasă* înainte să îți iei o slujbă în Anglia, oricât de bună și de independentă ar fi. Dacă totuși nu poți intra într-o fabrică germană *de primă clasă*, atunci nu mi se pare că ar avea vreun rost să mergi în Germania. Temeiul meu este că ai o memorie foarte bună pentru chestiuni ingineresti și că sunt sigur că vei fi capabil să te folosești de *orice cantitate* de experiență dacă ți se permite *vreodată* să faci ce dorești. Acesta nu e un loc comun pe de-a-ntregul, fiindcă majoritatea oamenilor (e. g. eu însumi) se pot folosi cu adevărat doar de o cantitate mică de experiență în munca lor, fiindcă experiența lor nu e atât de vie în ei. Nu știu dacă înțelegi ce am în vedere și despre toate astea ar fi mai bine să vorbim. Vin în Manchester în jur de 17 și sper sincer să te întâlnesc acolo. Studiile mele se desfășoară foarte satisfăcător și am o grămadă să îți spun despre ele.

Cum îi merge miresei tale?

L. W.

[Scrisoarea aceasta a venit ca răspuns la o întrebare privitoare la viitoarea mea carieră după terminarea uceniciei la British Westinghouse Co. (în prezent A. E. I., Manchester). De fapt nu iam urmat sfatul, căci firma mi-a dublat salariul atunci când au auzit de plecarea propusă. „Mireasă” ar trebui să fie „logodnică”.]

II

XVII Neuwaldeggerstrasse 38 Viena.

Iulie, 1914.

Dragă Eccles,

După cum vei observa, sunt iarăși în Viena pentru o vacanță. Îți mulțumesc pentru scrisoare, proiectele tale sunt splendide, în măsura în care le pot judeca. Fac câteva observații: în legătură cu șifonierul – de

ce nu este porțiunea transversală orizontală din dreptul ușilor [[59]] la mijloc (judecând de sus până jos), așa încât panourile de sus și de jos să fie de aceeași lungime? 2/ Cred că poate ar fi mai convenabil ca șifonierul să se sprijine pe picioare joase (de 3 țoli), așa cum se vede în proiectul fabricantului, în loc ca ușile să se deschidă direct pe covor.

DULĂPIORUL PENTRU MEDICAMENTE: Splendid.

MASA DE TOALETĂ: Asemenea.

Nu pot vedea niciun desen al unui pat, sau vrei să îl iei pe cel trimis de fabricantii de mobilă? Dacă e așa, *insistă* să îi taie toate acele ornamente mizerabile de la capetele patului. Și de ce ar trebui ca patul să stea pe role? Doar n-o să te plimbi cu el prin casă!? Pe cât se poate, celelalte lucruri să fie făcute după proiectele *tale*.

Sper că micul străin o duce bine și sper că se va dovedi că e băiat.

Merg într-o călătorie la mijlocul lui august și voi veni să te văd în jur de 10 septembrie. Amintește-i de mine soției și mătușii tale, și voi avea multe lucruri despre care să îți vorbesc când te văd data viitoare.

Al tău mereu,

L. W.

[Scrisoarea dovedește preferința lui Wittgenstein pentru un design funcțional. Din câte știu, singurele elemente ornamentale pe care le-ar fi acceptat fac parte dintr-un grup statuar plasat în casa pe care a proiectat-o la Viena, în prezent muzeu în onoarea lui. De fapt, nu a mai venit să ne vadă din cauza izbucnirii războiului.]

III

3.02.1915

Dragă Eccles,

A trecut o veșnicie de când ne-am scris ultima dată, și cred că ar fi frumos din partea mea să încep din nou corespondența. Mă încumet să spun că tu știi că m-am alăturat armatei noastre, ca voluntar, la începutul războiului. Presupun că voi doi lucrați pentru țara voastră, într-un fel sau altul. Eu sunt destul de bine deocamdată și m-am ocupat mult de matematică în ultimele 6 luni. Cum îți mai merge și cum o duc Ada și doamna Moore etc. etc.?

[[60]] Îți trimit această scrisoare prin intermediul Crucii Roșii din Geneva, Elveția. Trimite-mi în același fel adresa ta *cât mai curând*.

Adresa mea este:

K.u.K. Artilleriewerkstätte
der Festung Krakau
Feldpost No. 186⁸

Te rog să le amintești de mine tuturor celor cărora le place să li se amintească că exist. Să îmi scrii, deci, curând și mult.

Al tău Mereu,
Ludwig Wittgenstein

P. S. Am uitat adresa ta, așa că trimit această scrisoare pe adresa doctorului Moore.

[Doctorul Moore era unchiul meu.]

IV

10.03.1925

Dragă Eccles,

Am fost foarte bucuros să primesc vești de la tine. Dintr-un motiv sau altul eram convins că fie ai fost ucis în război, fie, dacă ai rămas în viață, că i-ai urî pe germani și pe austrieci atât de mult, încât nu ai vrea să mai ai de-a face cu mine. Asta pare ceva ieșit din comun, deoarece prietenii din Cambridge încă îmi scriu și eu le răspund, iar cartea pe care începusem să o scriu înainte de război – după cum poate îți amintești – a fost publicată acum trei sau patru ani în Anglia (se cheamă „Tractatus logico-philosophicus” și a fost tipărită de Trench, Trubner & Co, la Londra). Asta îți arată că sunt în viață. Despre diferitele evenimente din viața mea nu voi scrie acum (ar trebui să scriu o carte), exceptând faptul că în prezent sunt învățător la o școală primară în locul în care mi-ai adresat scrisoarea. Sunt groaznic de nerăbdător să aflu vești de la tine și de la toți cei din jurul tău. Sunt doctorul și doamna Moore încă în viață? Dacă da, te rog să le amintești de mine și de fapt să mă pomenesci oricui

⁸ Regimentul de artilerie Imperial și Regal / Garnizoana Cracovia / Codul poștei militare: 186. (n. trad.)

nu îi displace să își amintească de mine. Aș vrea să te pot vedea din nou fără întârziere, dar Dumnezeu știe când și unde ne putem întâlni. Poate am putea aranja să ne întâlnim în timpul vacanței de vară, dar n-am prea mult timp și n-am *deloc* bani să vin în Anglia, fiindcă acum vreo șase ani am dat *toți* banii pe care îi aveam. Vara trecută ar fi trebuit să vin în Anglia să mă văd cu un prieten de-al meu, dl. Keynes (poate îi știi numele), la Cambridge. El mi-ar fi plătit cheltuielile, dar până la urmă m-am hotărât să nu vin, fiindcă mă temeam foarte tare [[61]] că timpul îndelungat și evenimentele importante (interne și externe) ce s-au așezat între noi ne vor împiedica să ne mai înțelegem unul pe celălalt. Cu toate astea acum, sau cel puțin *astăzi*, simt că aș putea să mă mai fac înțeles de către vechii prieteni și, dacă am vreo ocazie, aș putea să vin să te văd în Manchester.

În orice caz, te rog să îmi scrii curând și mult. Scuză-mi, te rog, engleza cu greșeli, nu am nici măcar un dicționar în care să caut cuvintele și să îndrept ortografia.

Al tău mereu,

Ludwig Wittgenstein.

Otterthal Post Kirchberg am Wechsel
Nieder-Österreich, Austria

[Următoarea scrisoare, de la sora lui Wittgenstein către mine, stă mărturie pentru abilitatea lui de a se înțelege cu copiii.

Banii pe care i-a dat reprezentau o avere personală considerabilă.]

V

Dragă Domnule,

Mama mea, ai cărei ochi au cam slăbit, m-a rugat să vă scriu în locul ei și să vă mulțumesc foarte mult pentru călduroasa scrisoare. Noi vă știm bine numele, ca și pe cel al unchiului dumneavoastră, auzindu-l iar și iar de la fratele meu, pe când stătea în Manchester. Indicațiile pe care vi le-a dat domnul austriac sunt pe deplin corecte și sunt sigură că Ludwig va fi primit scrisoarea dumneavoastră și va răspunde la ea în scurt timp. Pentru mai multă siguranță i-o voi trimite și pe cea pe care i-ați scris-o mamei mele. Ludwig trăiește într-un foarte mic sat de munte ca învăță-

tor la o școală pentru copii. Când s-a întors acasă din captivitate (fusesse luat prizonier de italieni către sfârșitul războiului) le-a dat toți banii lui fraților și surorilor și a decis să devină învățător la școală. Cred că predă minunat și copiii sunt foarte atașați de el. Nu cred că intenționează să meargă în Anglia, dar poate ați putea veni în Austria să îl vedeți. Am fi toți, mai ales mama mea, foarte bucuroși să vă primim în casa noastră și să vă arătăm frumusețile Vienei.

A dumneavoastră, cu multă sinceritate,
Hermine Wittgenstein.

Viena IV, Argentinierstrasse 15.

12 martie, 1925

[[62]]

VI

7.05.1925

Dragă E.,

Îți mulțumesc mult pentru scrisoarea ta din data de 14 martie. Iartă-mă că te-am lăsat să aștepți așa mult timp un răspuns. Am fost foarte bucuros că mi-ai scris o scrisoare atât de lungă, dându-mi posibilitatea să aflu totul despre tine, dar mă tem că nu pot scrie, ca răspuns, prea multe despre mine. Toate lucrurile despre care mi-ar plăcea să scriu sunt atât de îngrozitor de complicate, mult prea complicate pentru engleza mea proastă. – Cât despre venirea în Anglia în vara aceasta, mi-ar plăcea *foarte* mult să te văd și să mă văd cu alți prieteni și cred că voi profita de oferta ta generoasă, dar nu sunt deloc sigur că vizita mea va fi cu adevărat un succes. Anglia s-ar putea să nu se fi schimbat din 1913, dar *eu* m-am schimbat. Nu are rost, totuși, să îți scriu despre asta, căci nu ți-aș putea explica natura exactă a schimbării (deși eu o înțeleg perfect) și o vei vedea singur atunci când ajung acolo. Mi-ar plăcea să vin pe la sfârșitul lui august. Îmi pare teribil de rău că nu o voi putea vedea pe mătușa ta, doamna Moore, mi-a plăcut *foarte* mult de ea.

Acum, în ceea ce privește întrebările tale, nu sunt căsătorit și în consecință nu am copii. Mama mea îmbătrânește tot mai mult. Fizic e destul de bine, dar mintea ei a avut mult de suferit de pe urma necazurilor și